

Datorinläst text. Tolkningsfel
kan förekomma.
För Whbf 2017-05-20 /HH

Bjärka-Säby-godset och Bjärka-Säby lantbruksskola.

Bjärka-Säbygodset, vars huvudgård utgöres av lantbruksskoleegendomen Bjärka-Säby, är beläget i Vists, Grebo, Vårdnäs och Skeda socknar. Godset utgör ett i huvudsak sammanhängande ägokomplex med huvudgården belägen vid Stångåns utlopp ur sjön Stora Rengen, 19 km. söder om Linköping vid järnvägslinjen Linköping-Hultsfred. Godset har en totalareal av 4.717 ha, varav 1.139 ha åker. Under godset lyda 49 arrendegårdar samt 7 skogsarbetareboställen. Vid egendomen finnas sågverk och utarrenderad kvarn.

Under eget bruk äro:

- 1) huvudgården Bjärka-Säby med utgården Cedersberg, tillsammans 317 ha åker jämte 64 ha beteshagar.
- 2) Hovetorp med 108 ha åker och 27 ha beteshagar.
- 3) Stavsäter med 130 ha åker och 45 ha beteshagar.

Till huvudgården är förlagd statsunderstödd lantbruksskola (1- och 2-årig kurs) samt 1-årig praktisk-teoretisk kurs för utbildning av ladugårdsförmän.

Vid skolan finnes plats för 50 elever, varav 30 i lantbruksskolans 2-åriga kurs, 10 i den 1-åriga och 10 i ladugårdsförmanskursen.

Skolegendomen.

1. Jordbruket.

Av åkerjorden äro c:a 48 ha belägna dels i egendomens utkanter, dels invid ladugården, utlagda till permanenta betesvallar. Återstoden 245 ha är indelad i 7 skiften om i medeltal 35 ha. Hårtill kommer arealen vid utgården Cedersberg om 24 ha. Jordmånen består till övervägande del av moränlättilera men är för övrigt mycket varierande. Såväl sandjord som dung- och kärrtorvjord förekomma på egendomen. Till ledning för gödslingen finnas såväl pH- som fosfatkartor upprättade. Åkerjorden brukas enligt följande plan:

- 1) Träda: delvis besädd med gulärter och grönfoder. Hela trädesskiftet har gödslats med c:a 30 ton stallgödsel pr ha.
- 2) Höstsäd: på hösten ha vissa av de mest fosfatbehövande områdena gödslats med superfosfat så långt tilldelningen medgivit, varjämte höstrågen gödslats med 100 kg. 40 % kali pr ha. På våren har delvis gödslats med 100 kg. kalksalpeter pr ha.
- 3) Rotfrukter, potatis, baljväxtblandsäd, foderärter, vitsenap, oljelin och vallmo: rotfrukterna ha gödslats med 40 ton stallgödsel, 100 kg. 40 % kali och 200 kg. kalkkväve pr ha samt vissa fosfatbehövande delar med 100 - 150 kg. superfosfat. Foderrotfrukterna ha dessutom erhållit 100 - 200 kg. kalksalpeter och sockerbetorna 200 kg chilesalpeter pr ha. Potatisen har gödslats med 30 ton stallgödsel pr ha. Foderärter och ärtblandsäd ha delvis erhållit 100 kg. superfosfat och 100 kg. kali pr ha. Oljeväxternas gödsling har varit 200 kg. kalksalpeter, 200 kg. superfosfat och 100 kg. 40 % kali pr ha.
- 4) Korn och blandsäd (havre och korn) med insädd: Skiftet har stallgödslats med c:a 20 ton pr ha, delvis med 100 kg. kali samt fosfatbehövande delar med 100 kg. superfosfat pr ha. Kornet har dessutom erhållit 100 kg. kalksalpeter pr ha.
- 5) 1:sta årsvall
- 6) 2:dra årsvall.

7) Höstvete, vårvete, havre, potatis, spånadslin och hampa:

Höstvetet på vallbrottet har erhållit 200 kg. kalkkväve, varjämte fosfatbehövande delar fått 100 kg. superfosfat pr ha. På våren har givits 100 kg. kalksalpeter pr ha.

Vårvetet har erhållit 20 ton stallgödsel jämte 100 kg. kalkkväve och 100 kg. kalksalpeter pr ha. Havren har fått 100 kg. kalksalpeter pr ha. Potatisens gödsling har bestått av 30 ton stallgödsel, 100 kg. 40 % kali och 100 kg. svavelsyrad ammoniak pr ha.

Linet har erhållit 100 kg. kalksalpeter pr ha och hampan har gödslats med 150 kg. kalksalpeter, 300 kg. thomasfosfat och 300 kg. 40 % kali pr ha.

Följande sorter odlas: Höstvete: Äring II och Ankar II, höstråg: Kungs II, vårvete: Diamant II, korn: Maja, havre: Guldregn II (utsädesodling för statsplombering med kontrollodlingsbevis), ärter: Torsdags II oc Solo, potatis: Magnum Bonum, Alpha och Bintje, morötter: Gul Jätte, foder-betor: Barres, kålrötter: Drottning, lin: Concurrent och Herkules, hampa: Schurig.

Medelskördar vid Bjärka-Säby tioårsperioden 1933 - 1942.

	Areal	Skörd pr ha	
Höstvete	29,69	3.270	
Höstråg	10,89	2.770	
Vårvete	12,38	2.432	
Korn	6,77	2.752	
Havre	13,12	3.080	
Ärter	10,17	2.002	1936-1942

	<u>Areal</u>	<u>Skörd pr ha</u>	
Blandsäd: korn - havre	34,78	2.644	(1933 - 36 och 1938 - 42)
Baljväxtblandsad	16,40	2.636	
Hö fr. slåttervall	76,06	4.588	
Potatis	4,20	22.960	328 hl.
Morötter	1,00	28.380	473 hl.
Socketbetor	1,31	27.170	418 hl (1935 - 42)
Foderbetor	3,30	49.380	(1940 - 42)
Kålrötter	7,89	58.860	981 hl.

Traktordrift förekommer med 2 st. Munktell, vedgasdrivna. 1 Case, kolgasdriven och 1 Case vedgasdriven.

Arronderingen är mindre tillfredsställande men då transporter numera så gott som helt utföres med gummihjulsvagnar, har olägenheten med de långa transporter i hög grad minskat.

Betesmarkerna.

Driften vid Bjärka-Säby har på grund av naturförhållandena sedan länge varit inriktad på i huvudsak foderväxtodling för förädling till animaliska produkter. Husdjurskötseln har också varit huvudnäringen och har man tidigt insett den stora betydelsen betesdriften har för djurskötseln räntabilitet i form av en billig och sund sommarutfodring. Förvaltningen på Bjärka-Säby har därför sedan flera år tillbaka vinnlagt sig om att förbättra och utvidga förut befintliga betesmarker.

Arbetet sattes i system år 1915, då det uppdrogs åt dåvarande statskonsulenten Elofsson att utarbeta en detaljerad plan för förbättring enligt moderna principer av därtill lämpliga hagmarker samt anläggande av produktionskraftiga betesvallar på åkerjord. Dessa arbeten ha sedan fortsatt och utvidgats så att för närvarande finnas 45 ha betesvallar på åkerjord och 65 ha kultiverade hagmarksbeten.

Över avkastningen från betesmarkerna föres kontrollbokföring enligt Svenska Vall- och Mosskulturföreningens system.

För att på ett rationellt sätt kunna maskinmjölka korna och producera en förstklassig mjölk även under betesgången ha uppförts två moderna mjölkningsskjul med releaseranläggning, motor-, kyl- och disktrum. Kring dessa mjölkningsskjul ha mjölkornas beten centraliserats så att avståndet från fällorna endast i något enstaka fall överstiger de 500 meter, vilka anses utgöra den övre gränsen för den väglängd korna med fördel kunna drivas tre gånger pr dag för mjölkning.

Av åkerbetena kring mjölkningsskjulen märkas

Kvarntorpsfällorna, 5 st., 14,1 ha, anlagda 1917 - 1919 på dels lerblandad svartmylla, dels lättlera och ett mindre område krosstengrus.

På dessa fällor har Vall- och Mosskulturföreningen två parallellförsök, avsedda att skördas växelvis genom slätter och betning. I försöken prövas kvävegödsling i mängder upp till 2.000 kg. pr ha, vilket i försöken visat sig lönande.

Å västra delen av Kvarntorp är år 1942 ytterligare 3 ha åker insådd till betesvall.

Gödslingen på Kvarntorpsfällorna brukar utgöras av omkring 300 kg. superfosfat, 100 kg. 40 % kali på vissa delar och 200 - 300 kg. kalksalpeter, allt pr ha. Kvävet tillföres här för att åstadkomma tidigt bete på våren samt i görligaste mån säkerställa högsommarbetet. För närvarande har fosfatgödslingen måst uteslutas, kalksalpetern delvis indragas och delvis ersättas med kalkkväve. Detta gäller för samtliga betesmarker.

Åkroken, 2 fällor, 2,35 ha, dels nyanlagd 1940 på lättlera, dels gammal slättervall på kärrtorvjord. Den gamla slättervallen har omväxlande slagits och betats i 16 år, varvid vallbeståndet så småningom kommit att domineras av ängsgröe.

Den nyanlagda vallen insåddes i vårsäd med en blandning av 10 kg. rödklöver, 7 kg. vitklöver, 10 kg. timotej, 6 kg. ängsgröe, 12 kg. ängssvingel, 1 kg. krypven pr ha. Grundgödslingen utgjordes av 400 kg. superfosfat och 30 ton stallgödsel pr ha.

Djurgårdshumpen, 2 fällor, 6,27 ha, anlagd 1940, jordmån lättlera, sand- och kärrtorvjord. Jorden trädades här mycket grundligt varefter insådd skedde i juli och augusti. Fröblandningen var ungefär den samma som för Åkroken, dock insåddes på sankmarken vid ån något ängskavle. Grundgödslingen utgjordes av 350 - 400 kg. superfosfat och 200 kg. kalkkväve, varjämte gavs 40-50 ton stallgödsel pr ha,.

För underhållsgödslingen gäller vad förut sagts om Kvarntorpsfällorna. Båda de nyanlagda fällorna ha blivit avsevärt tillbakasatta av torkan 1940 och 1941 men repat sig efter bevattning 1942 och 1943.

Hagmarksbetena kring de båda mjölkningsskjulen äro följande:

Lanhagarna, c:a 13 ha betesmark på lermylla. Vid kultivering av dessa hagar, som i detta hänseende erbjuda särskilt intresse, har gången varit följande. Denna hagmark var från början delvis bevuxen med al- och björkskog samt delvis barrskog. Avverkningen av lövskogen påbörjades redan 1918 - 1919, varefter år 1924 dikades med öppna s.k. skåldiken i sänkor. Samma år påfördes c:a 2.000 kg. bränd kalk pr ha. Då det senare visade sig att dikningen ej var tillfyllest, kompletterades den år 1927 med systematisk täckdikning, vilken betingade en kostnad av 245:- kr. pr ha. År 1928 kompostgödslades marken med c:a 15 ton pr ha, varvid kompostens sammansättning utgjordes av 2/3 väl brunnen naturlig gödsel samt 1/3 torvjord.

För att ytterligare utöka arealen och få betesslätterna mera sammanhängande togs åren 1928 - 1930 barrskogsbärande mark av mera godartad beskaffenhet i anspråk. Efter bearbetning tidigt på våren med lämpliga harvar, utsåddes passande frö till en mängd av 30 kg. pr ha. Härefter utspred väl brunnen kompostgödsel, c:a 25 ton, jämte 400 kg. thomasfosfat och 100 kg. 40 % kalisalt, allt pr ha, varefter harvades ånyo upprepade gånger och vältades. Genom arbetets utförande tidigt på våren, medan fuktigheten i marken ännu var riklig,

lyckades åtgärderna mycket bra och en god och tät växtmatta erhöles. Kostnaden för denna kultur har uppgått till c:a 420:-kr. pr ha inberäknat stängselkostnad för 100:- kr. Dessa Lanhagsfällor utgöra ett talande bevis för, att förstklassiga betesanläggningar på såväl hag- som skogsmarker kunna erhållas utan nedplöjning av den gamla grässvålen.

Under senare år ha dessa betesmarker gödslats med c:a 200 kg. thomasfosfat, 100 kg. kali och 100 - 200 kg. kalksalpeter eller kalkkväve pr ha. Dessutom har kompostgödsel tillförts vart fjärde år.

Avkastningen har under åren 1932 - 1941 uppgått till i medeltal 1.800 fe pr ha till ett pris av 4,6 öre pr fe.

Kalvhagen, c:a 4 ha på sandblandad mullrik lättlera. Redan 1916 började denna hage röjas, vilket ytterligare utvidgades år 1922, varefter hagen regelbundet fosforsyregödslats. År 1930 täckdikades hagen och 1941 vidtogs en tämligen grundlig röjning varjämte jorden bearbetades med ängsharv. Därefter hjälpsåddes gräsmattan med pr ha 30 kg. fröblandning av liknande sammansättning som på åkerbetena, varefter vältades. Nyinsådden led starkt av försommartorkan 1941 men efter högsommarregnen 1941 och den rel. fuktiga våren 1942 synes beståndet sluta sig väl. Gödslingen har varit ungefär densamma som för Lanhagarna.

Stora Brohagen anlades 1916 efter samma principer som förut omnämmts. Den har en areal av 7,9 ha och jordmänen utgöres av mullrik lättlera. Betesmarken täckdikades år 1928 - 1929. På grund av den dåliga tillgången på konstgödsel ha samma reduktioner som omnämmts för åkerbetena även måst vidtagas beträffande hagmarksbetena.

Bland övriga åkerbeten märkas:

Järnvägsfällan anlagd 1928 av vilken östra halvan om 1,11 ha ligger under kontroll. Övriga åkerbeten runt ladugården utnyttjas av ungtjurar och yngre kvigkalvar, varför uppskattandet av betesavkastningen erbjuder svårigheter.

Storängen, 2 fällor, 4,76 ha, anlagd 1932.

Garpekärr, 6 fällor anlagda 1916 - 1927, huvudsakligast på dyjord, delvis sandblandad efter tidigare utförd sandkörning. Bland hagbetena i övrigt märkas:

Uddarna, 4 fällor c:a 20 ha betesmark på mullhaltig lättlera. Den anlades 1916 och har därefter vid upprepade tillfällen utvidgats och förbättrats genom röjning och markberedning. 1928 - 1929 verkställdes delvis täckdikning med tegelrör.

Tomtahagen anlades 1916 på blockrik, mullhaltig morän.

Den av Bjärka-Säby numera använda stängseltypen är 2 taggtrådar på ekstolpar med den övre tråden 95 cm, över marken och den undre 35 cm, under den övre. Avståndet mellan stolparna är 3 - 4 meter. Slanor mellan trådarna användas endast utmed vattengator och i skogsdungar för att fästa djurens uppmärksamhet på stängslet.

Fällindelningen är på de flesta betesmarker så långt driven, att flyttning av djuren kan ske efter högst 2-3 dagar.

Markernas jämna avbetning ägnas största uppmärksamhet. I hagmarkerna regleras i viss mån smakligheten hos betet genom gödslingen och på åkerbetena användes slåttermaskin med hopsamlingsapparat för avputsning av kvarblivna ruggar.

Resultatet av hagmarkernas kultivering har varit mycket gott. Växtbeståndet har blivit genomgående förändrat. Näringsrika, välsmakande och hastigt tillväxande växtarter ha ersatt den flora av näringsfattiga och osmakliga växter, som förut funnits.

Resultaten från betesgången över huvud taget ha varit mycket goda. Behovet av inköpt kraftfoder har minskat och djurens hälsotillstånd förbättrats. Bete har under tioårsperioden 1933 - 1942 i medeltal ingått med 35,8 % av totalfodret. För att uppnå bästa resultat på betesmarkerna är det dock nödvändigt att bringa upp avkastningen pr ha till sådan storlek, att även högmjölarna kunna få sitt näringsbehov tillfredsställt på betet utan tillskott. En nyligen från Lantbrukshögskolan utkommen bearbetning av kontrollresultat från bl.a. besättningen vid Bjärka-Säby visar sålunda, att skillnaden i avkastning mellan höst- och vårkalvare under tiden

1928 - 1934 var 15 - 20 kg. smörfett till de förras fördel. Efter ytterligare förbättring av betesmarkerna har denna skillnad för åren 1935 - 1938 nedgått till 5-10 kg. smörfett. Betesgången brukar under normala år kunna påbörjas för kvigorna under sista delen av april, för mjölkorna de första dagarna i maj och pågå till in i oktober.

Betesdriftens svaga sida äro de under för- och högsommaren vissa år förekommande torkperioderna, vilka verka förryckande på resultatet. Delvis kan olägenheten motverkas genom riklig kvävegödsling. För att helt kunna bemästra svårigheterna under torkperioderna har emellertid våren 1942 inköpts en bevattningsanläggning av system Lanninger.

Anläggningen arbetar med två långstråltuber, vilka vardera bevattna en yta av 2.800 m² med 20 mm. regn på 4 timmar. Erfarenheterna av denna anläggning ha varit mycket goda i all synnerhet under 1943. Betesproduktionen har trots torkan kunnat uppehållas och vallbeståndet har slutit sig väl med riklig förekomst av vitklöver.

Avkastningen från betesmarkerna

		1932 - 1941		1942	
	Areal	Avkastning fe/ha	Prod.-kostn. öre/fe	Avkastning fe/ha	Prod.-kostn. öre/fe
<u>Åkerbeten</u>					
Kvarntorp	14,10	2.440	3,1	2.683	8,0
Storängen	4,76	2.937	2,7	2.930	6,1
Järnvägsfällan	1,11	3.701	4,9	3.041	9,2
Garpekärr	14,39	2.230	3,4	2.555	6,6
Djurgårdshumpen	6,27	2.038 ^{x)}	8,9 ^{x)}	3.333	11,6
Åkroken	3,85	2.077 ^{x)}	5,9 ^{x)}	2.399	7,7
<u>Hagmarksbeten</u>					
Lanhagarna	13,26	1.800	4,6	2.009	8,8
Brohagen	7,9	1.273	4,3	1.439	6,6
Uddarna	20,1	1.170	3,3	1.473	4,2
Tomtahagen	14,30	1.439	1,3	1.418	3,1
Kalvhagen	4,10	2.462	2,5	3.018	7,0

^{x)} Gäller endast år 1941.

2. Kreatursbesättningen.

Hästarna äro alla av ren ardenneras (original) och bedrives en rätt omfattande avel och försäljning av avelsdjur. I regel hållas 2 stamhingstar, c:a 20 moderston samt ungdjur. Det ursprungliga avelsmaterialet 1 hingst och 4 ston, importerades från Belgien till egendomen åren 1882 -1896, och de allra flesta nu levande stona ha härstamning från ett av dessa ston, Charnue. Från denna tid ha använts uteslutande importerade eller svenskfödda hingstar av original belgiskt blod. Bland de under senare år här uppställda stamhingstar märkas Goufoy 4480 vb. A. Vermé 5498 vb. A, Irvan 5940 vb. AB och Ero 7070 vb, AB. Nuvarande stamhingst är Individ 7986 efter Indigéne de Balingue 6946 med Tapageur d'Herse som morfader. Han inköptes 1940 från Brosjödalen och har med hänsyn till sin goda förärvning erhållit värdebokstaven AB 1943. Av de nuvarande avelsstona äro 5 premierade med A, 7 med AB och 6 med B.

Nötkreatursbesättningen är av S.R.B.-ras och omfattar c:a 300 djur, varav c:a 125 kor. Hondjursmaterialet härstammar dels från skotska importer åren 1882 - 1901 (6 kofamiljer) dels från inom landet åren 1874 - 1879 inköpta ayshiredjur (6 familjer) och dels från gårdens gamla besättning (6 familjer). Sedan år 1904 intill 1928 ha så gott som uteslutande använts tjurar från Aranäs eller med Aranäshärstamning. Bland dessa märkas Apollo av Aranäs, King

7 av Aranäs, Höfding från Aranäs, Prinsen 17 av Aranäs, King 25 av Aranäs, Prinsen 31 av Aranäs, Lagman av Aranäs, Prins Stolt 16 av Aranäs och Kardinal 40 av Bjärka-Säby.

Efter sammanslagningen mellan ayrshirerasen och R.S.B.-rasen år 1928 ha inköpts han- och hondjur av R.S.B.-blod. Bland de förra har i synnerhet tjuren 189 Igelsta-Hero gjort sig bemärkt. Han avkommebedömdes senast år 1940 med följande resultat: 92 döttrar 333 år $4101 \times 4,26 = 175$. Bland övriga tjurar av R.S.B.-härstamning som verkat inom besättningen märkas 818 Edö-Hero, 728 Hero och 232 Såtenäs-Hero. Nuvarande stamtjurar äro: 23 Wärnsta-Hero, 37 Wärnsta-Hero, 10 Bjärka-Säby-Hero och 21 Lindenäs-Hero.

Avkastningen för samtliga kor åren 1933 - 1942 har i medeltal varit 4.412 kg. mjölk x 4,21 % fett = 186 kg. smörfett. 1942 var avkastningen $4.641 \times 4,20 = 195$. (Blyertsanteckning: 1943: $4570 \times 4,37 = 200$. 1944: $4828 \times 4,29 = 207$.)

Besättningens vinterutfodring är baserad i största möjliga utsträckning på hemmaproducerade fodermedel, varvid tidigt skördat hö och A.I.V.-foder utgöra huvuddelen. Tack vare den rikliga tillgången på dessa högvärdiga fodermedel har procenten inköpt foder kunnat hållas så låg som i medeltal 10,3 under åren 1935 - 1941.

Årligen sker från besättningen en betydande försäljning av avelsdjur, såväl tjurar som hondjur.

Svinbesättningen är av stora vita engelska rasen och uppgår normalt till c:a 175 djur, varav 2 stamgaltar och 20 modersuggor. På grund av det rådande krisläget är den numera reducerad till omkring hälften.

Bland galtar, som under de senare åren gjort sig mera bemärkta i besättningen kan nämnas Senor av Bjärka (9800). Nettohögen för bruksvärde ligger för denna galt på 92,2 på 12 prövade grupper. Nuvarande stamgalt är Övrabyborg-Brilliant (11738). På 7 prövade grupper har denna galt uppnått 84,5 i nettobruksvärde med 13,1 poäng för skinkor.

Sedan 1925 är avkastningskontroll över suggorna genomförd. Under åren 1932 - 1941 har modersuggornas antal och avkastning i medeltal varit följande: 20 suggor, 34 kullar, födda grisar 11,3, grisvikt vid 3 veckors ålder 56,7, dödlighetsprocent 12,3. År 1941-1942 var suggornas avkastning: födda grisar 12,0, grisvikt vid 3 veckor 59,6 kg.

Galtar och ungsuggor försäljas till avel.

Fårbesättningen är av lantras och drives såsom en ren bruksbesättning. Den uppgår för närvarande till 110 modertackor. Lammavkastningen för mer än årsgamla tackor utgjorde 1942 i medeltal: födda lamm 1,65, gagnslamm 1,59, lammvikt pr tacka vid betesgångens slut 53,7 kg.